

Husflid og kniplinger som udtryk for et dansk sindelag

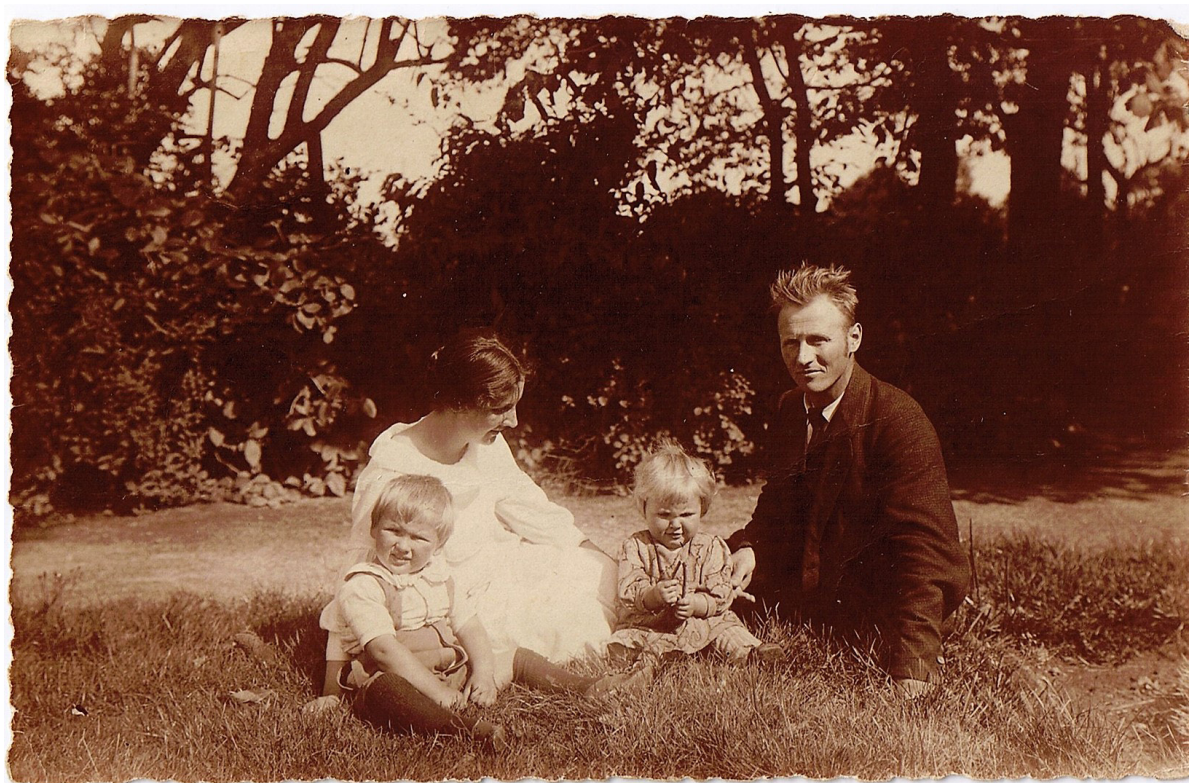
Af Anne Stubbe Horn, knipleekspert

Anna Kjems (1893-1990) er Anne Stubbe Horns mormor, de har altid været tæt knyttet til hinanden og boet sammen på Husflidsgården i Harreslev ved Flensborg.¹

Baggrund og uddannelse

I august 1922 flyttede Anna sammen med sin mand Niels Kjems (1888-1975) fra Skibelund Fri- og Efterskole ved Skibelund Krat, der ligger lige ved Kongeågrænsen, til Harreslev.

De var dansksindede nordslesvigere, Anna fra Ballum lidt nord for Tønder og Niels fra Fæsted ved Rødding. De var begge stærkt præget af de nationale kampe, der under prøjsernes fremmedherredømme (1864-1920) fandt sted i grænselandet. Især havde Annas familie lidt under prøjsernes urimelige chikanerier og undertrykkende magtanvendelse, idet både hendes bedstefar, Jens Andersen Jenssen, og far, Hans Lorenzen, mistede deres skolelærerembeder, fordi de var for danske. Faderen fordi han angiveligt havde sunget forbudte sange, og Annas mor, Hansigne Lorenzen, der var forfatter, måtte af angst for repressalier udgive sine bøger under pseudonym.

Fig. 1: Anna og Niels Kjems med deres to børn Sven og Johanne i 1922. Privateje.

---

¹ Artiklen er skrevet ud fra Anne Stubbe Horns erindringer og samliv med sin mormor Anna Kjems, der gerne fortalte om sit liv.

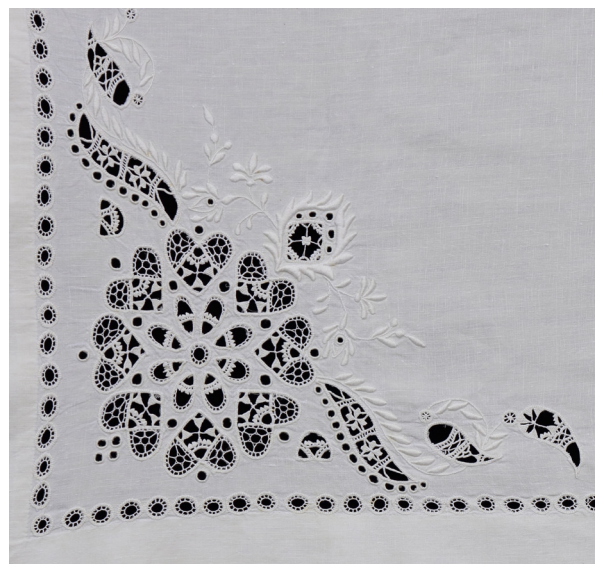
Anna var gennem hele sin opvækst og ungdom blevet påvirket af smukke, danske håndarbejder gennem sin mor, Hansigne Lorenzen, der broderede udklipshedebo og fine hvide broderier til bord- og sengelinned. Hendes mor, Anne Margrethe Abild Jensen, som var meget kreativ og dygtig til at bruge hænderne, lærte Hansigne at brodere.

Hansigne arbejdede utrættelig for at bevare de tønderiske kniplinger og indsamlede derfor gamle prikkebreve (mønstre) og oprettede Det Tønderiske Kniplingsdepot i sit hjem. I sidste halvdel af 1800-tallet var afsætningen på kniplede kniplinger faldende, fordi der bl.a. kom mange maskinkniplinger på markedet. Hansigne lærte som barn at kniple af egnens gamle koner, og så dem som en del af den gamle danske kulturarv. Samtidig kunne tønderkniplinger, enten ved at kniple eller bære dem, være et middel til at vise sit tilhørsforhold til det danske. Anna lærte som sin mor at kniple af de gamle koner.

Anna uddannede sig inden for håndarbejde ved at deltage i flere kurser. I 1912 tog hun lærerindekursus på Hoven Kvindehøjskole, og fra 1912-1913 studerede hun i København dels på Borups Højskole, Frede Åmodts tegne- og malerskole, Studio, og på Dansk Kunstflidsforenings videre uddannelse af unge håndarbejds lærerinder. Her opnåede Anna 2. præmie ved årets Charlottenborgudstilling og modtog både et diplom af Emma Gad, foreningens forkvinde, og en pengegave, som blev overrakt hende af Dronning Louise, foreningens protektor. For disse penge købte Anna en væv, som hun gav navnet Dronning Louise. I Sønderjysk Forening, København, traf hun Niels Kjems.

Fig. 3: Anna knipler i Ballum, 1916. Privateje.

Fig. 2: Hjørne af dug, 145x170 cm, broderet i udklipshedebo af Hansigne Lorenzen. Midt på dugen et stort broderi, hvor der i hvert sit hjerte henholdsvis er broderet 1906 og HL. Privateje. Foto: Mogens Bach.

Fig. 4: Anna broderer i 1913. Hun bærer en kjole, hvor hun har syet kjolens bort rundt om halsudskæringen og borten på ærmerne, sandsynligvis som applikation. Privateje.

I 1935 fik Anna et stipendium af en dansk-amerikaner, landskabsarkitekt Jens Jensen, der gav hende mulighed for at tage på vævekursus i Sverige og Finland. I Sverige foregik det fire-fem måneders kursus på Sätergläntan i Dalarna under den svenske Hemslöjdföreningens Riksförbund. Da hun kom hjem, byggede Niels et lille svensk træhus, der i en lang årrække fungerede som vævehus. Anna deltog også på kortere højskolekurser i Danmark med undervisning i syning og forskellige broderiteknikker. Hun fik således både i praktiske færdigheder og åndelig dannelse et godt grundlag til at udføre sin gerning.

Første verdenskrigs megen sorg og lidelser gjorde ikke forholdet til prøjserne bedre. Niels var indkaldt i samtlige fire år, krigen varede, men nåede dog under en orlov et smut til Ballum i 1917 for at forlove sig med Anna. Niels kom uskadt hjem fra krigen

ved juletid 1918, og det unge par blev gift i 1919 og flyttede til Skibelund som lærere ved friskolen. Glæden var stor, da Genforeningen kom i 1920, men lige så stor var skuffelsen over, at befolkningen i Sydslesvig, 2. afstemningszone, gennemgående stemte tysk og ikke kom med til Danmark.

I 1922 besluttede Anna og Niels med deres to børn at flytte til Sydslesvig for at hjælpe og støtte den dansksindede del af befolkningen. Der var stor skuffelse blandt folk i Harreslev, hvor 41% havde stemt for Danmark. Folk følte sig "overskårne" (delte) og efterladte. Grænsen kom til at gå gennem folks haver og tværs over deres marker, der hvor de var vant til at færdes frit. Familier blev adskilt og kom til at leve i hver sit land. Det var ikke let. Stemningen var bitter og mismodig hos mange. Men statsminister Neergård havde ved genforeningsfestlighederne på Dybbøl Banke lovet dem, at de ikke skulle blive glemt.

Det danske Forsamlingshus i Harreslev

Anna og Niels følte, at der var et løfte, som skulle indfries og tog fat på arbejdet med stor ildhu, energi og hjerteblood - ikke kun i Harreslev - men også i de sydslesvigske landområder. Det drejede sig for Anna og Niels ikke bare om, at værne om det danske sprog og undervise i det, men i høj grad også om, at opmuntre folk til at fastholde danske traditioner, dansk livsstil og væremåde i hjemmene, skolerne, foreningerne og i kirkelivet. Niels blev ansat i Dansk Skoleforening som vandrelærer - på cykel forstås, og de skiftede til tysk statsborgerskab for at leve livet som en del af det danske mindretal.

Anna og Niels fik deres hjem og ideelle udgangspunkt for deres omfattende virke i en forhenværende kro, der kom til at hedde Det danske Forsamlingshus og dette blev mit, Anne Stubbe Horns, barndomshjem. Huset, som ejedes af Grænseforeningen, rummede en god, stor sal. Den blev brugt til mange slags aktiviteter: politiske møder og forsamlings, folkedans og amatørteater, gymnastik, basarer, kirke, bibliotek, skoleundervisning, sløjd og systue. Anna og Niels var fælles om de mange folkelige opgaver. Niels var en meget pædagogisk og dygtig sløjdlærer, der gennem årene underviste mange drenge og piger. Han indrettede et sløjdværksted i en tidligere svinestald ved forsamlingshuset.

I mange tilfælde blev også den private lejlighed på første sal taget i brug til f.eks. sang, oplæsning og eventyrfortælling. Børnene sad på gulvet i stuen. Her var det mest Anna,

Fig. 5: Serviet, som Anna Kjems udførte hos Dansk Kunstflidsforening i 1912-1913. I hvert hjørne er broderet forskellige baldyringsgrunde og på midten udklipshedebo. Privateje.
Foto: Anne Stubbe Horn.

der udfoldede sine rige evner, og snart fik hun også koner og piger i gang med al slags håndarbejde: vævning, knipling, broderi og kjolesyning. Man oplevede et dejligt fællesskab ved at sidde og sysle med et håndarbejde. Der boede tit nogle unge piger i forsamlingshuset, der forberedte sig på, at komme på højskole i Danmark. De hjalp til med både undervisning, børnepasning og det huslige arbejde. Heriblandt var også den unge Magda, som siden nærmest blev en del af familien og en af Annas mest trofaste støtter resten af livet.

En gang om ugen holdt Anna syskole for skolepigerne. Da der ikke var meget materiale at få, måtte de nøjes med rester - lidt stramaj og lidt garn. Anna fandt ud af, at pigerne gerne ville sy navneklude, og det passede fint, for så gjorde det ikke noget, om hvert bogstav havde forskellig farve. De syede først alfabetet, det store og det lille, dernæst måtte de fra en korsstingsbog selv vælge, hvad de gerne ville lave, og til sidst syede de deres navn og årstal. Pigerne lærte også at strikke og hækle.

Mange af de aktiviteter og arrangementer, der foregik i forsamlingshuset, lagde op til, at deltagerne skulle have noget bestemt tøj eller dragter på, så det var oplagt, at der blev sat gang i den slags håndarbejde i både sy- og vævestue. Småpigernes forklæder og gymnastikdragter blev til dels syet af hjemmevævet stof. Men der blev også vævet og syet kjoler til de unge piger og voksne koner. Selvfølgelig kom der ekstra sving i håndarbejdet, når et teaterstykke, karneval eller folkedans stod på programmet og krævede særlig opfindsomhed og fantasi. Det kunne dog også være lidt mere kedeligt stoppe- og lappearbejde eller omsyning af gammelt tøj til nyt tøj, der skulle fra hånden. Anna underviste desuden i tønderknipling og i at spinde uld til garn på rok.

Alle disse dansksindede kvinder, ville gerne have deres hjem til at se danske ud, og derfor begyndte Anna, at fremskaffe danske håndarbejder, nordiske mønstre til vævning og prikkebreve til tønderkniplinger. I hjemmene blev der lagt mærke til, om der var en pude med dansk broderi i sofaen, en klokkestreng på væggen eller en festremse i rød-hvide farver på spisebordet. Der var en vis status og stolthed over, at vise dansk smag i boligindretningen. Man syntes, at det tyskprægede ofte var overdimensioneret med grelle farver og stive mønstre, smagløst og navnlig uden tradition og kultur. Det var mere en industri end et håndarbejde.

Fig. 6: Anna Kjems ved den gamle væv fra 1690 i vævehuset, 1936. Privateje.

Fig. 7: Parat til karneval i dragter syet hos Anna Kjems, 1930. Privateje.

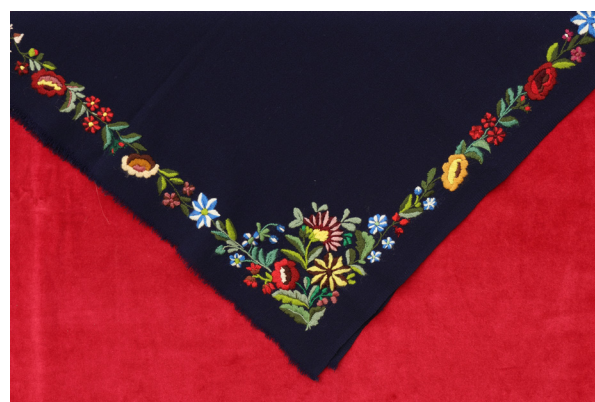

Fig. 8: Et af Annas broderede uldsjaler; 55x120 cm, af sort uldgeorgette, broderet med kulørt uldgarn i fladsyning efter inspiration i amagertørklæder. Privateje.
Foto: Mogens Bach.

Sydslesvigsk Hjemmeflid

Anna tog sammen med Niels initiativ til oprettelsen af Sydslesvigsk Hjemmeflid i 1936 med det velvalgte motto:
Fra nutidsvirke ved kvindehånd, til fremtidsstyrke i Nordens ånd.

Sydslesvigsk Hjemmeflid havde til formål at kalde til samling om kvindeligt håndarbejde og mandlig husflid blandt danske i hele Sydslesvig. Gennem sammenkomster, undervisning, foredrag, udstillinger m.m. ønskede Anna og Niels at fremme interessen for dansk og nordisk husflidsarbejde og pege på de gamle, danske håndarbejder, der stadig fandtes i Sydslesvig - f.eks. beiderwandtæpper. ”Vor hjemstavns fortid taler til os”, sagde Anna – ”den taler dansk”! Det var også hensigten at fremstille husflidsvarer til salg fra et væveværksted med butik i Flensborg.

Sydslesvigsk Hjemmeflid fik en fin start i 1936; der købtes nogle gode væve, og der lejedes et passende lokale på Skibsbroen i Flensborg. Alle som var interesserede i nordisk håndarbejdskultur kunne få vejledning og undervisning, og kvinderne kunne væve enten til sig selv, til salg eller udstilling. En ung sydslesvigsk kvinde, Laura Budach, blev leder af projektet, og en frk. Esbjerg blev tilknyttet stedet som fast medarbejder og væver. Man fik forbindelse med Håndarbejdets Fremme og afholdt en salgsudstilling i København. Men salgsplanerne blev ikke den store succes. Krigen gjorde arbejdet besværligt, materialerne var opbrugt, og der kom ikke rigtig gang i salget efter 1945. Væveværkstedet og butikken måtte lukke og vævene, redskaber m.m. blev opmagasinerede på loftet over Flensborghus. Da Anna og Niels i 1947 indrettede sig i Husflidsgården på Harreslevmark, blev det hele hentet dertil og brugt til etablering af en ny vævestue. Her fik Magda Nielsen sit virke og levebrød. Sydslesvigsk hjemmeflid fortsatte arbejdet med base i Husflidsgården helt frem til 1964.

Den slesvigske Kvindeforening

Anna blev aktiv i Den Slesvigske Kvindeforening og var med næsten lige fra starten i 1922. De første år efter hendes eget udsagn som en slags ”altmuligmand”. Hun var bl.a. sekretær og foreningens protokolfører,

Fig. 9: Vægtæppe, 112x56 cm, Sydslesvigsk Hjemmeflids logo vævet i noppe - vævning af Annas datter Johanne, 1936. Privateje. Foto: Mogens Bach.

Fig. 10: Frk. Esbjergs vævestykke fra Sydslesvigsk Hjemmeflids vævestue i Flensborg. Privateje. Foto: Mogens Bach.

men var også en praktisk og inspirerende kraft ved mange andre af Kvindeforeningens omfattende arbejdsområder. Det kunne være opgaver i sygeplejen med f.eks. rekreationsophold, arrangementer med udflugter til Danmark, formidling og transport af ferie børn til Danmark, kursus og foredragsvirksomhed eller humanitært hjælpearbejde. Når der blev sendt pakker med brugt tøj fra Danmark, skulle der organiseres lappe-systue, hvor tøjet kunne repareres eller syes om, så det passede bedst muligt. Der lå også et stort arbejde i at pleje alle de gode kontakter og forbindelser i Danmark. Anna rejste tit land og rige rundt for at holde foredrag om forholdene i Sydslesvig. Selvfølgelig lå de nationale spørgsmål hende altid på sinde. Anna blev forkvinde for Den Slesvigske Kvindeforening i 1933 og var det i 20 år indtil 1953. Tiderne skifter og med årene gled nogle af Kvindeforeningens aktiviteter ud eller blev overtaget af andre organisationer og nye mere husholdningsprægede kom til. Der blev sat fokus på kvindernes faglighed som husmødre og med hjælp af husholdningskonsulenter fra Danmark, blev dette arbejdsområde gjort attraktivt. Annas egen glæde ved alt det tekstile husflidsarbejde smittede af på kvinderne, og det var især de danske håndarbejder, der vakte beundring og interesse.

Håndarbejdscentralen

Det var nok allerede i de første foreningsår, at tanken om oprettelse af en håndarbejdscentral og håndarbejdskuffert med danske broderier opstod. Det var dog først i 1957, at Håndarbejdscentralen kom i gang og fungerede som en indkøbscentral, der, mod betaling, formidlede håndarbejdsmodeller til Kvindeforeningens medlemmer. Via Kvindeforeningen fik Håndarbejdscentralen del i de årlige økonomiske tilskud, der kom fra De samvirkende danske Husholdningsforeninger, Sønderjysk Skoleforenings Københavnsafdeling og Grænseforeningen.

Fig. 11: Pudeforside, 40x45 cm, med dansk korsstingsmønster, broderet af Anna. Motiv fra Haandarbejdets Fremmes Haandbøger, udgivet i 1954 og 1955 og udført af selskabets mangeårige designer, Gerda Bengtsson. På puden er hæftet Husflidsgårdens mærkat med tekst om, at den er syet af Anna Kjems. Privateje. Foto: Mogens Bach.

Fig. 12: Broderet frise, 34x74 cm, af dansende frisiske kvinder, designet af pastor Hoop, udført på hjemmenvævet uldstof og broderet med uldgarn i korssting af Anna Kjems' datter Johanne. Frisen var en af modellerne fra håndarbejdskufferten. Privateje. Foto: Mogens Bach.

Fig. 13: Vævet beiderwandmotiv omsat til korsstingsbroderi og brugt som stolesæde, 33x45cm. Broderet med uldgarn af Anna Kjems. Privateje. Foto: Mogens Bach.

Håndarbejdscentralen havde sin egen ledelse, hvis opgave det var at forny og udvælge de modeller, som skulle lægges i håndarbejdskufferten. Det var heri den kulturelle opgave bestod. Hun skulle desuden udarbejde en køreplan for kufferten. Det var kun den ledende medarbejder, der fik løn for sit arbejde. Udover at vælge modeller fra Håndarbejdets Fremme og Højskolernes Håndarbejde designede medlemmer af mindretallet modeller. En kreds af kvinder syede nye modeller gratis, og når de havde været rundt i kufferten i tre år, så var det deres egne. Håndarbejdskufferten gik på skift og låntes af de forskellige kvindeforeningskredse. Der var to kufferter, som cirkulerede rundt hvert år fra 1. april til 1. september. Desuden havde centralen udlån af modelmapper, som blev præsenteret på Kvindeforeningens møder. Man lagde vægt på, at ikke kun mønstrene, men også materialerne var danske, f.eks. fra Højskolernes Håndarbejde og Kolding Dampvæveri. Anna gik af som kvindeforeningens forkvinde i 1953, men hun blev ved med at være igangsætter, nytæinker og inspirator. Bl.a. udarbejdede hun motiver fra de gamle vævede slesvigske beiderwandtæpper til korsstingsmønstre, som kunne broderes og blive til puder, stolebetræk eller mindre vægophæng i stuen. Stoffer til Håndarbejdscentralens egne modeller blev vævet af Magda i vævestuen, skåret til og sammen med garn og mønster lagt i håndarbejdskufferten.

Krig

Da anden verdenskrig kom, satte den en stopper for mange ting, og Anna fik andre opgaver at tænke på. Niels blev igen indkaldt til militæret og gjorde tjeneste som fangevogter. De to ældste børn rejste til Norge, Danmark og Sverige, deres yngste datter blev indkaldt til tysk arbejdstjeneste og kun den yngste søn var stadig hjemme. Den store tilstrømning i 1944-1945 af flygtninge østfra gjorde dagliglivet svært. Pladsen var trang, og nøden var stor. Indtil 1949 var grænsen næsten umulig at komme over, så kontakten til Danmark var svær at opretholde.

Fig. 14: Mad- og tøjuddeling ved Harreslev Forsamlingshus. Heri deltog 740 personer fra 300 hjem i 1947. Anna deltog i mange slags humanitært arbejde under krigen. Vævehuset helt til højre ved træet fungerede bl.a. som bolig for flygtninge og blev senere militær skrivestue for soldaterne. Foto: Niels Kjems, Dansk Central Bibliotek B15761.

Efter 25 års virksomhed i Det danske Forsamlingshus besluttede Anna og Niels at flytte fra stedet. Hun var midt i halvtredserne, og Niels nærmede sig pensionsalderen. I 1947 rykkede de teltpælene op og flyttede to kilometer mod øst, lidt tættere på Flensborg, hvor de havde købt et nedlagt teglværk, med en del store landbrugs- og teglværksbygninger. De blev sat i stand til beboelse og indrettet med forskellige værksteder til al slags husflidsarbejde, både for mænd, kvinder, børn, unge og gamle. Det svenske vævehus flyttede med og blev genopført i haven. Dermed kom også væven Dronning Louise til ære og værdighed igen. Her opstod Husflidsgården.

Husflidsgården

Magda Nielsen fik indrettet en lille bolig og en stor vævestue på Husflidsgårdens loft og gjorde arbejdet til sit levebrød. Magda havde været på vævekursus i Sverige og Finland og vævede derfor duge, viskestykker, håndklæder, gardiner

Fig. 15: Pudeforside, 48x48 cm, af grønt kipervævet uldstof fra Højskolernes Håndarbejde. Motivet er inspireret af en malet kisteforside, tegnet og broderet med uldgarn i almuesyning af Anna Kjems i 1972. Niels fandt mange store, gamle egetræskister rundt omkring i Sydslesvig. Han lavede dem om til små kister, som han dekorerede med træsnit. Privateje. Foto: Kirsten Rykind-Eriksen.

osv. efter skandinaviske forbilleder: daldrejl fra Dalarna, jämtlandsdrejl fra Jämtland, munkebort og rosenangsmønstre, samt smukke finske ryatæpper og kludetæpper. Det var altid lidt af en festdag, når der kom ny sending af hørgarn fra Sverige, så skulle der laves ny trend, sølles og spoles! Vævestuens pryde var en gammel væv fra 1690, som Niels havde fundet på et høloft i en gård fra Angel, og som nu gjorde stor nytte i Harreslev. Mange lokale kvinder fik lov til at væve ting til eget brug og blev vejledt af Anna eller Magda. Anna og Niels åbnede tit huset for gruppebesøg, lavede husflidsudstillinger, holdt workshops eller foredrag.

Spinding og uld

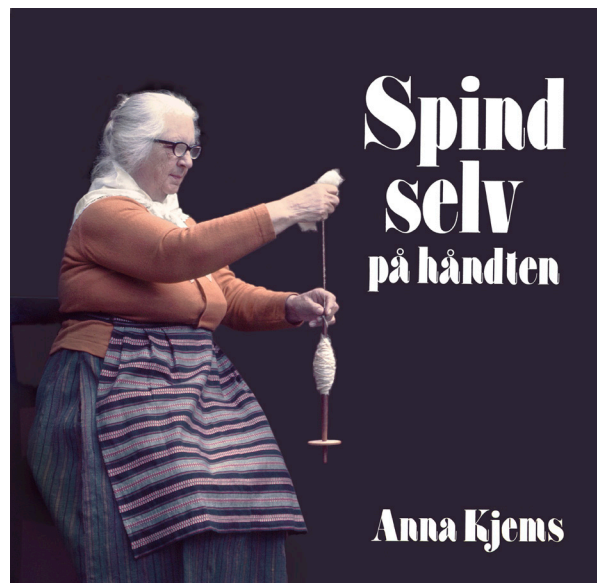
På en rejse til Grækenland i 1958 lærte Anna at spinde på hånden af konerne på Mykonos, og det blev en stor glæde både for hende selv og alle dem, hun lærte at spinde. Der gik et får i Husflidsgårdens have, som hun klippede ulden af, kartede og spandt det til garn, vævede garnet til stof og syede en smuk kjole af stoffet! I 1977 udgav Anna med støtte fra Dansk Centralbibliotek i Flensborg og Den Slesvigske Samling en lille bog: *Spind selv på hånden*. Heri er der vejledning til spinding både på dansk, tysk og engelsk. Ulden blev på mange andre måder noget Anna holdt af at arbejde og eksperimentere med resten af livet. Hun eksperimenterede bl.a. med filtning og farvning. Hun spandt silke fra kokoner, som hendes søn, der var sømand, hjembragte fra Østen. Det blev til en flot festkåbe.

Knipling

Et andet af Annas "hjerterbørn" var kniplekunsten, som hun voksede op med i barndoms- hjemmet i Ballum. På

Fig. 17: Anna viser sit oldebarn, hvordan man laver en 'uartig dreng' = lille redskab med krog til at trække garnet igennem rokkehovedet. Anna sidder i sin fine hjemmefremstillede hvide uldkjole. Privateje. Foto: Helge Krempin.

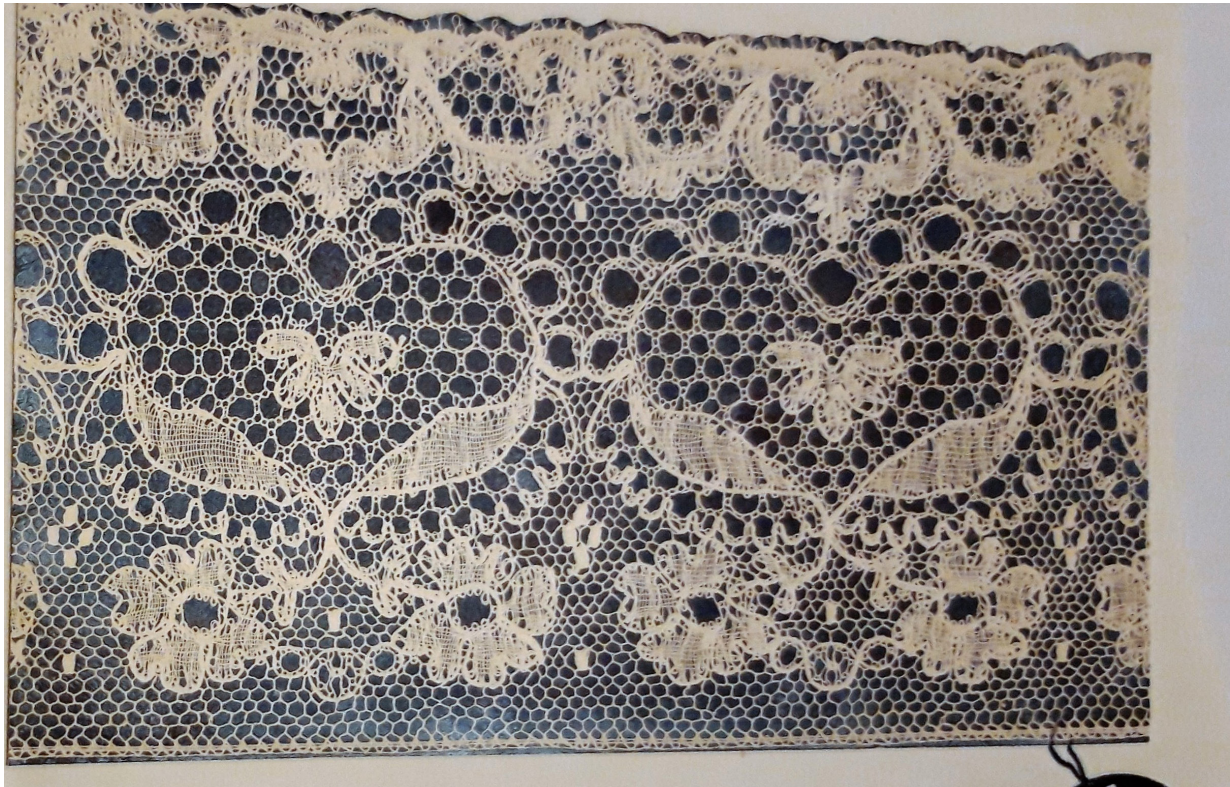
Fig. 18: Et par af Annas figurer, lavet af høstbindegarn. Figuren til venstre er "en uartig dreng". Privateje. Foto: Mogens Bach

Fig. 16: Anna spinder på hånden, iført sit hjemmewævede skørt og forklæde. Omslag til bogen *Spind selv på hånden*. Foto: Helge Krempin.

Fig. 19: Tønderknipling 'Danmarks store hjerte' med Det Tønderske Kniplingsdepots varemærke. Privateje. Foto: Helge Krempin.

Husflidsgården underviste hun med megen ekspertise og ildhu børn, unge og gamle i kniplearbejdet. Det var en stor fornøjelse for hende at medvirke i TV-udsendelsen på Radio Syd, *Fra Garn til Guld* i 1985 sammen med sit lille oldebarn, Nanna ved knipleskrinet. Fra denne periode findes også radioudsendelser og samtaler på bånd.

I 1972 blev der åbnet for sommerudstillinger og undervisning på hendes forældres gård Hans og Hansigne Lorenzens Gård i Ballum, hvor Annas søster Cathrine havde boet og holdt knipleskole i mange år. Anna programsatte et nyt knipleprojekt, som hun kaldte: *Snuptagskursus i Tønderknipling*. Meningen var, at deltagerne, max. 10 personer, på et 20 timers weekendkursus skulle indføres i tønderkniplingens historie, se gårdens fine samlinger af tønderkniplinger og lære de mest grundlæggende knipleslag således, at der kunne arbejdes selvstændigt videre. Disse kurser blev en stor succes både hjemme i Harreslev og i Ballum og involverede i fire årtier mange familiemedlemmer til undervisning og

Dronning Margrethe II på besøg i Sydslesvig 1978
Anna Kjems hilser på dronningen

Fig. 20: 1978. Anna hilser på Dronning Margrethe i sit fineste tøj: Brun silkekjole, hjemmespundet, hjemmevævet og hjemmesyet silkekåbe, lyst uldsjal med almuebroderier. Halssmykke med Tønderknipling. Foto: Helge Krempin.

praktiske gøremål. Anna lærte de fleste af os at kniple, fra vi var børn!

For mit vedkommende havde hun desuden sørget for, at jeg kom på dannelsesrejse til Sverige, så jeg kendte til svensk Hemslöjd i Våmhus og Sätergläntan oppe i Dalarna, Svenska Spetsars kniplecentrum i Vadstena og Linkjöbing. På Nordiska Museet i Stockholm fik jeg lov til, at sidde i arkivet og studere den fine samling af nordiske kniplinger. Det var godt at gå i Annas fodspor.

De sidste år

Som årene gik brugte Niels og Anna mere og mere tid på deres egen trang til husflidsudfoldelse, og især Anna gav sig selv lov til at lege og eksperimentere med stort set alle slags materialer. Hendes kniplinger blev mere og mere frigjorte, og hun kniplede dogmekniplinger, længe før det kom på mode. Da synet begyndte at svigte, lavede hun sjove fingerflet – figurer af groft høstbindegarn.

Anna kunne se det store i det små og få noget ud af det, om det var en sten, et stykke høstbindegarn eller bare en pind. Ja, for Anna kunne lykken sagtens ligge i en pind. Hun søgte altid det oprindelige, det enkle og ægte. Hun evnede at kunne se både langt tilbage og langt frem i tiden. Niels døde i 1975, men Husflidsgården eksisterede indtil 1990, som blev Annas sidste leveår. Dog på mange måder er hun stadig lyslevende!

I en videofilm, optaget i 1983, slutter Anna med at sige: ”Mit Sydslesvig - liv, var nok det, jeg blev skabt til”. I 1983 udkom Annas erindringsbog *Kniplinger og Knæpkager* med glimt fra barndom og ungdom i Ballum, udgivet af Dansk Centralbibliotek i Flensborg.

Litteratur

Bastian, Annette: *At skabe sig selv og leve livet ud*, video optaget af Hans Wessing i 1983 med Anna Kjems.

Kjems, Anna: *Kniplinger og knæpkager*, Flensborg 1983.

Kjems, Anna: *Spind selv på hånden*, Flensborg 1983.

Lauridsen, Inger: *Kniplersker, kræmmere og kniplingshandlere*, Museum Sønderjylland-Kulturhistorie Tønder, 2016, s. 451-498.

Tolstrup, Lisbeth: ”Anna Kjems”, *Dansk Kvindebiografisk Leksikon*, 2000.

Fig. 21: Annas Dogmeknipling 'Mød mig på Cassiopeia'. Film fra 1951. Privateje. Foto: Anne Stubbe Horn.